

Ηθικά αξία και Δημογραφικόν

ΣΤΑΥΡΟΣ Ι. ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ*

...δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ἵνα κρύψω ἐν τάφῳ, ὅς ὡς ξένος οὐκ ἔχει τὴν κεφαλὴν ποῦ κλῖναι...

Γεώργιος Ακροπολίτης

Περίληψις

Τα σοβαρά δημογραφικά προβλήματα της εποχής μας, τα οποία απασχολούν την Ελληνική και την παγκόσμια κοινωνία είναι αποτέλεσμα κυρίως της κρίσεως των ηθικών αξιών, η οποία προσλαμβάνει κορυφαία διάστασις κατά τας τελευταίας δεκαετίες. Η αστάθεια του οικογενειακού θεσμού, η ελάττωσις των γεννήσεων, η υποβάθμισις της παιδείας, αι ηυξημένοι μεταναστευτικοί και προσφυγικοί ροαί, η ανισότιμος κατανομή του μεταναστεύοντος πληθυσμού, αι συνεχιζόμεναι οικολογικαί καταστροφαί και η επερχομένη οικονομική κρίσις με τας οδυνηράς κοινωνικάς συνεπειάς, συνθέτουν την τραγικήν συγχορδία, η οποία ηχεί εις την ατμόσφαιραν της εποχής μας. Επί πλέον, ο επερχόμενος εθισμός εις την συνεχή κατωφερή πορείαν οδηγεί το άτομον εις ψυχολογικήν και κοινωνικήν αδράνειαν, πλημμελή αυτογνωσίαν, άμβλυνσιν του αισθήματος της προσωπικής ευθύνης, έλλειψιν αντικειμενικότητος, συνεχή θλίψιν, αγωνίαν και ανασφάλειαν διά το παρόν και το μέλλον. Η καλλιέργεια και πρυτάνευσις των ηθικών αξιών εις την κοινωνίαν θα συμβάλλη ουσιωδώς, συν τοις άλλοις, εις την κατά το δυνατόν καλύτεραν αντιμετώπισιν των δημογραφικών προβλημάτων. Ο σεβασμός εις τον οικογενειακόν θεσμόν, η αναγνώρισις της ιερότητος αυτού, ο σεβασμός και η προστασία της μητρότητος, η διατήρησις της συμπαγούς οικογενείας εντός του πνεύματος της αληθοῦς θυσιαστικής αγάπης θα συμβάλλη αποφασιστικώς εις την αποφυγήν της γηράνσεως και της εμφανούς συρρικνώσεως του πληθυσμού. Η προστασία του περιβάλλοντος, η οποία συνεπάγεται διαφύλαξιν του αισθητοῦ κόσμου και των αναπτυχθέντων οικοσυστημάτων, στηρίζεται κατά κύριον λόγον επί των ηθικών αξιών. Ο πνευματικός αγών κατά της φθοράς συνεπάγεται την διατήρησιν της

αρμονίας και του κάλλους του αισθητοῦ κόσμου. Επί του προσφυγικού και μεταναστευτικού προβλήματος, είναι εύλογον ότι η δυνατότης ορθής συνυπάρξεως μεταναστών ή προσφύγων μετά του αυτοχθόνου πληθυσμού της χώρας αποδοχής στηρίζεται εις την ανυπόκριτον αγάπην διά τον πλησίον και εις την μέθεξιν εκάστου ατόμου εις τον πόνον, την θλίψιν και την αγωνίαν όλης της ανθρωπότητος. Η πολύτιμος τέχνη της συνυπάρξεως στηρίζεται ουσιωδώς εις την δικαιοσύνην, την άκραν αλήθειαν, την ειρήνην, την φιλαλληλίαν, την αλληλεγγύην, την αποφυγήν αντιθέσεων, την κοινωνικήν συνεργασίαν, την παιδείαν, την μετά διακρίσεως μεταλαμπάδευσιν υψηλών ηθικών και κοινωνικών αξιών, την μεγαλοψυχίαν, την μακροθυμίαν και κυρίως τον σεβασμόν προς το ανθρωπίνον πρόσωπον και την πρυτάνευσιν του πνεύματος της προσφοράς και της θυσιαστικής αγάπης, βιωμένης επί τη βάσει αναλλοίωτων προτύπων.

Λέξεις κλειδες: Δημογραφία, οικογένεια, οικονομία, ηθικά αξία

Εισαγωγή

Αι δημογραφικαί εκτιμήσεις¹, αι οποίαι αποκτούν ιδιαίτεραν βαρύτητα παγκοσμίως κατά τους δύο τελευταίους αιώνας, προβληματίζουσαι σοβαρώς την δυτικήν κοινωνίαν, στηρίζονται κατά κανόνα εις στοιχεία, αναφε-

¹ Ο όρος δημογραφία εισήχθη υπό του Achille Guillard (1799-1876), εις το έργον του *Éléments de Statistique Humaine, ou Démographie Comparée*. Ο σαφέστερος ορισμός της δημογραφίας διευτυώθη από τους Hauser και Duncan το 1959, συμφώνως προς τον οποίον η δημογραφία είναι η επιστήμη, η οποία μελετά την κατανομήν εις το χώρον, την δομήν και την σύνθεσιν ενός πληθυσμού και τα αίτια των μεταβολών, τας οποίας υφίσταται ούτος εις την πορείαν του χρόνου». Hauser, P. M. and O. D. Duncan (1959) *The Nature of Demography, The Study of Population: An inventory and appraisal*, edited by P.M. Hauser and O.D. Duncan, pp.29-44. Chicago: University of Chicago Press.

* Ομότιμος Καθηγητής Νευρολογίας ΑΠΘ, Ινστιτούτον Ερεύνης διά την νόσον του Alzheimer

ρόμενα εις την σύνθεσιν του κοινωνικού ιστού ενός λαού, περιλαμβάνοντα την αύξησιν ή γήρανσιν αυτού, την μέσση ηλικίαν των ατόμων, το φύλον, την εθνολογικήν και φυλετικήν υπόστασιν αυτών, την μέσση παιδείαν, την εργασιακήν απασχόλησιν, το μέσον οικονομικόν επίπεδον, τα κύρια προβλήματα της υγείας και την υπάρχουσαν κατάλληλον υποδομήν διά την αντιμετώπισιν αυτών, την γονιμότητα, την μέσση κατ' έτος νοσηρότητα και θνησιμότητα, το κατά φύλον προσδόκιμον της ζωής και πολλά άλλα επί μέρους δεδομένα και στοιχεία, τα οποία διαμορφώνουν εν τω συνόλω το εκάστοτε εις τόπον και χρόνον περίγραμμα του κοινωνικού ιστού².

Η πολυδιάστατος επιστημονική επιφάνεια της δημογραφίας ήρchiσεν σταδιακά να διαμορφώνεται³ από το 1662, όταν ο John Graunt εδημοσίευσεν εις το Λονδίον το έργον του υπό τον τίτλον *Natural and Political Observations on the Bills of Mortality*⁴. Το κύριον πνεύμα

²Συνήθως, αι δημογραφικά μελέται εστιάζονται κυρίως εις την γονιμότητα, την θνησιμότητα, την νοσηρότητα, τας μεταναστευτικές κινήσεις των λαών και τας επερχομένας οικολογικάς αλλοιώσεις του περιβάλλοντος. Σήμερον, αι οικονομικά παράμετροι, ως οικονομική δημογραφία, συνυφαίνονται με όλα τα άλλα δημογραφικά στοιχεία, έχουσαι καθοριστικήν βαρύτητα εις την ερμηνείαν και την ενδεχομένην αντιμετώπισιν αυτών.

³Η πρώτη δημογραφική μελέτη επραγματοποιήθη εις τας αρχαίας Αθήνας υπό του Κέκρωπος. Βλέπε σχετικώς Missiakoulis, Spyros (2010). *Cecrops, King of Athens: the First (?) Recorded Population Census in History*. *International Statistical Review*. 78 (3): 413–418. Εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον (Β, 1-3) αναφέρεται η κατά το έτος της Γεννήσεως του Κυρίου διενεργηθείσα εις την Ρωμαϊκήν Αυτοκρατορίαν απογραφή. «Εγένετο δέ εν ταίς ήμέραις εκείναις έξήλθε δόγμα παρά Καίσαρος Αύγουστου άπογράφεσθαι πάσαν τήν οικουμένην. αύτη ή άπογραφή πρώτη έγένητο ήγεμονεύοντος τής Συρίας Κυρηνίου. και έπορεύοντο πάντες άπογράφεσθαι, έκαστος εις τήν ίδιαν πόλιν». Εις την Παλαιάν Διαθήκην αναφέρεται η πρώτη δημογραφική εκτίμησις των προσηλύτων εις το Ισραήλ «... και συνήγαγε Σαλωμών πάντας τούς άνδρας τούς προσηλύτους τούς έν γή Ισραήλ μετά τόν άριθμόν, όν ήρίθμηνεν αυτούς Δαυιδ ό πατήρ αυτού, και εύρέθησαν έκάτον πεντήκοντα χιλιάδες και τρισχιλιοι έξακόσιοι...» (Παραλειπ.Β,2,17). Εις την νεωτέραν Ελλάδα, η πρώτη επίσημος απογραφή του πληθυσμού έγινε το 1828 επί Ιωάννου Καποδίστρια, η οποία κατέδειξε, ότι οι κάτοικοι της ελευθέρας Ελλάδος ανήρχοντο εις 753.400. Σήμερον, συμφώνως προς την απογραφή του 2011, ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδος ανέρχεται εις 10.816.286 κατοίκους.

⁴Graunt, J. (1662), *Natural and Political Observations (...) Made upon the Bills of Mortality (...) of London*, London. Modern edition: Cambridge Group for the History of Population and Social Structure (1973), *The Earliest Classics: John Graunt and Gregory King*, Farnborough, Gregg International.

διενεργείας απογραφών και δημογραφικών εκτιμήσεων εστιάζετο συνήθως εις την απόκτησιν δυνατότητος εφαρμογής φορολογικών συστημάτων, στρατολογήσεως μαχίμου πληθυσμού, διαχωρισμού ξένων εκ των γηγενών κατοίκων και της αναγνωρίσεως και εντοπίσεως των διαφόρων θρησκευτικών ομάδων εις πολυανθρώπους και πολυπολιτισμικάς επικρατείας⁵.

Ο Adolphe Landry (1874–1956) προσεπάθησεν να συνδυάση και να εναρμονίση την κοινωνιολογίαν και τα δημογραφικά στοιχεία με τα ιστορικά δεδομένα και τας οικονομικάς συνθήκας εκάστης εποχής, διευρύνων ούτω το επιστημονικόν φάσμα της δημογραφίας και επιτρέπων ούτω την καλύτεραν ερμηνευτικήν προσέγγισιν των κοινωνικών φαινομένων και της κοινωνικής συμπεριφοράς των ατόμων⁶. Ευθέως κατέστη εύλογον, ότι η γνώσις και η εμπειρία, αι οποία αποκτώνται από την ιστορικήν και κοινωνικήν ανάλυσιν και ερμηνείαν των δημογραφικών στοιχείων του παρελθόντος συνθέτουν το απαιτούμενον αντικειμενικόν υπόβαθρον, διά την κατανόησιν και ερμηνείαν των δημογραφικών στοιχείων του παρόντος και βοηθούν εις την πρόβλεψιν των δημογραφικών εξελίξεων του μέλλοντος.

Είναι εύλογον, ότι η δημογραφία, διά της συμβολής της ιστορίας και της ιστορικής γεωγραφίας, αναπτυχθείσα σταδιακά εις πλήρες επιστημονικόν σύστημα^{7,8} ερανίσθη, απεδέχθη και αξιοποίησε πολλά στοιχεία από άλλας επιστήμας⁹, ως είναι η ανθρωπολογία, η ανθρωπίνη οικολογία, η ψυχολογία και ιδίως η κοινωνική ψυχολογία, η γενετική, τα μαθηματικά και ιδίως η στατιστική¹⁰, ενώ εκείνη προσέφερεν, εκ παραλλήλου,

⁵Βλέπε και Vilquin E. *History of Demography, Position of Demography among Other Disciplines* (2000): 49. Κατά τον Κομφούκιον, η αύξησις του πληθυσμού μίας χώρας είναι δείκτης ευημερίας, καρπός οικονομικής προόδου και αποτελεσμα ορθής και δικαίας διακυβερνήσεως αυτής.

⁶Βλέπε και Landry, A. (1934), *La révolution démographique*, Paris, Librairie du Recueil Sirey.

⁷Martin, D. (1991), *Geographic Information Systems and their Socio-Economic Applications*, London, Routledge. Η δημογραφία απέκτησεν ιδίαν επιστημονικήν υπόστασιν και αυτοτέλειαν κατά την προσπάθειαν ανασυγκροτήσεως της κοινωνίας των εθνών, μετά από τας ιδιαίτερας τραγικάς καταστρεπτικάς συνεπειάς του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Landry διακρίνει εις το έργον του την δημογραφίαν εις ποσοτικήν και ποιοτικήν τοιαύτην.

⁸Nam, CB (1979) *The progress of demography as a scientific discipline*, *Demography*, 16(4):485-492.

⁹Hodgson, D. (1983) *Demography as Social Science and Policy Science*, *Population and Development Review*, Vol. 9(1):1-34.

¹⁰Ο όρος στατιστική εισήχθη υπό του Gotfrid Achenwall το 1749. Ο Tchurpon το 1910 προέβη εις ευρείαν ανάλυσιν των δυνατοτήτων της στατιστικής διά την επεξεργασίαν των δεδο-

ενώ εκείνη προσέφευγε, εκ παραλλήλου, πολλά πολύτιμα στοιχεία, εκ των διαπιστώσεων και δεδομένων της, εις τας οικονομικές επιστήμας, την Νομικήν, τας πολιτικές επιστήμας, την κοινωνιολογίαν και την Ιατρικήν¹¹.

Τα στοιχεία, τα οποία απορρέουν από τας δημογραφικές μελέτας ευλόγως μεταβάλλονται εις τόπον και χρόνον, κατά ήπιον μιν τρόπον εις περιόδους κοινωνικο-οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας¹², κατά ραγδαίον δε εις περιόδους εμπολέμου ρήξεως και κοινωνικοοικονομικής κρίσεως, ότε επισυμβαίνει συνήθως ταχεία αστικοποίησης του γενικού πληθυσμού¹³, πραγματοποιούνται ευρείαι μεταναστευτικά και προσφυγικά ροαί¹⁴ και σημειώνονται εμφανείς διακυμάνσεις εις τον

μένων ετέρων επιστημονικών πεδίων και την αντικειμενικήν θεμελίωσιν αυτών.

¹¹Η προσφορά της δημογραφίας εις την Ιατρικήν είναι ιδιαίτερος πολύτιμος διά των επιδημιολογικών μελετών αυτής. Ευρύτερον κατά τους Hauser και Duncan (1959) «Η δημογραφία μελετά το εύρος, την κατά τόπους κατανομήν και την σύνθεσιν του πληθυσμού, τας μεταβολάς τας οποίας υφίσταται ούτος, διά της θνησιμότητας, της νοσηρότητος, της γεννητικότητας, της μεταναστεύσεως και των μεταβολών εις την κοινωνικήν ιεράρχησιν. Βλέπε και Hauser, P.M. and O.D. Duncan eds. (1959). *The Study of Population. An Inventory and Appraisal*, Chicago, University of Chicago Press.

¹²Εις περιόδους κοινωνικο-οικονομικής σταθερότητος παρατηρείται σταδιακή μετάβασις των πληθυσμών από καθεστώς υψηλής γονιμότητος και υψηλής θνησιμότητος εις καθεστώς χαμηλής θνησιμότητος και χαμηλής γονιμότητος, φαινόμενον, το οποίον χαρακτηρίζεται ως «δημογραφική μετάβασις». Εις την Ελλάδα, κατά την περίοδον 2000-2010 εις τα πλαίσια της δημογραφικής μεταβάσεως, εσημειώθη ταυτόχρονος μείωσις της θνησιμότητος και της γεννητικότητος. Το 2011, επί 100 ατόμων του Ελληνικού πληθυσμού, τα 66 ήσαν ηλικίας 15-64 ετών, τα 14 ήταν ηλικίας έως 14 ετών και τα 20 ηλικίας από 65 ετών και άνω. Σιάμπος, Γ. (1973). *Δημογραφική εξέλιξις της νεωτέρας Ελλάδος*. Αθήνα. Επίσης βλέπε και Τραγάκη Α, Μπάγκαβος Χ, Ντούνας Δ. *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων* ISBN: 978-960-603-198-4, <http://e-book.ddounas.com/joomla>. Ο περιορισμός της γονιμότητος συνδέεται κατά τον Caldwell (1982), συν τοις άλλοις, και εις την πραγματοποιηθείσαν μετάβασιν εκ της αγροτικής οικονομίας εις την αστικήν τοιαύτην. Βλέπε και Caldwell, J. (1982). *Theory of fertility decline*. London, Paris: Academic Press.

¹³Εις τας αρχάς του 20ου αιώνο, ο αστικός πληθυσμός ανήρχετο εις το 13% του ολικού πληθυσμού παγκοσμίως. Το 2008, ο αστικός πληθυσμός υπερέβη τα 50% του ολικού πληθυσμού. Η μεγάλη αύτη αστικοποίησης συνεπάγεται την επερχομένην πενίαν, η οποία ήρχισεν να επικρατή με αυξανόμενον συνεχώς ρυθμόν παγκοσμίως εις τα μεγάλα αστικά κέντρα. Βλέπε σχετικώς Bloom D. and T. Khanna (2007) *The Urban Revolution, Finance and Development*, September 2007, pp: 9-14.

¹⁴Αι μεταναστευτικά ροαί προέρχονται από χώρας ταχείας πληθυσμιακής αυξήσεως προς χώρας χαμηλής ή μηδενικής

αριθμόν των γεννήσεων και των θανάτων, λόγω εχθροπραξιών, στάσεων, αστίας, επερχομένων λιμών, λοιμών και της εν γένει ηξημένης νοσηρότητος, συντελεστών, οι οποίοι ευλόγως αλλοιώνουν αδρώς το δημογραφικόν περίγραμμα.

Η μετανάστευσις

Η μετανάστευσις¹⁵ μεταβάλλει ευρέως τα πληθυσμιακά μεγέθη και τας επί μέρους εθνολογικές, φυλετικές, πολιτισμικές και κοινωνικές παραμέτρους και ιδίως τας αναφερομένας εις την ηλικίαν, την οικογενειακήν δομήν, τας οικογενειακάς και κοινωνικάς συνθήκας διαβιώσεως, εις την χώραν της μεταναστευτικής αποδοχής. Αι επερχόμεναι μεταβολαί αποτελούν συνάρτησιν του αριθμού, της οικονομικής καταστάσεως, των συνθηκών εργασίας, της παιδείας, των εθίμων, των κοινωνικών αρχών και των ηθικών αξιών των μεταναστών, οι οποίοι συνήθως προέρχονται από πολλάς διαφορετικάς χώρας και γεωγραφικάς περιοχάς¹⁶.

Αι ιδιάζουσαι ψυχολογικά συνθήκαι του μεταναστεύοντος πληθυσμού, εις τας οποίας επικρατεί αφ' ενός μεν η προσδοκία και η ελπίς, αφ' ετέρου δε η αίσθησις της ανασφαλείας, της αβεβαιότητος, του αγνώστου, του φόβου, της αγωνίας διά την επιβίωσιν και ενδεχομένως της ματαιώσεως των προσδοκιών και της αποσβέσεως των ελπίδων διά βελτίωσιν των κοινωνικών συνθηκών και την άνοδον της ποιοτικής στάθμης της ζωής των, καθίστανται αντικείμενον εκτενούς μελέτης εις τον χώρον της κοινωνικής ψυχολογίας, η οποία δύναται να εξαγάγη πολύτιμα συμπεράσματα διά την συμπεριφοράν και τας κοινωνικάς αντιδράσεις των ατόμων, τα οποία ευρίσκο-

τοιαύτης και από χώρας χαμηλής οικονομικής στάθμης και μεγάλης πολιτικής ασταθείας προς ανεπτυγμένας οικονομικάς και πολιτικάς σταθεράς χώρας, αι οποιαί παρέχουν την δυνατότητα ικανοποιητικής προσφοράς εργασίας υπό συνθήκας κοινωνικής σταθερότητος.

¹⁵Η Ελλάς επί 150 έτη, από της ιδρύσεως του Ελληνικού Κράτους, υπήρξεν χώρα μεταναστευτικής εκροής προς χώρας υψηλής προσφοράς εργασίας, αι οποιαί παρέχον καλύτερας συνθήκας διαβιώσεως, εργασιακής απασχολήσεως και οικονομικής ανεξίξεως, ως ήσαν αρχικώς αι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Βραζιλία, η Αυστραλία, η Νοτιοαφρικανική Ένωσις και αργότερον το Βέλγιον, η Γερμανία και η Σουηδία. Σήμερον, η Ελλάς κατέστη κυρίως χώρα μεταναστευτικής εισροής από Βαλκανικάς χώρας, χώρας της ανατολικής Ευρώπης και της πρώην Σοβιετικής Ενώσεως, κατά τα τελευταία δε έτη η μεταναστευτική αύτη ροή αυξάνεται συνεχώς, προερχομένη κυρίως εκ των χωρών της Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής.

¹⁶Βλέπε και Caldwell, J. (1996), *Demography and Social Sciences, Population Studies*, vol. 50, pp. 305-333.

ευρίσκονται υπό συνθήκας οικονομικής δυσπραγίας, κοινωνικής ανασφαλείας, αποξενώσεως, περιχαρακώσεως, τελούντα επί μακρόν υπό το κράτος της προσωρινότητας, της ενδείας και του διαρκούς φόβου της αποπέμψεως.

Η κοινωνική και ψυχολογική καταπόνησις, η οφειλομένη εις την οικονομικήν δυσπραγίαν¹⁷, την ανεργίαν, την κοινωνικήν απομόνωσιν¹⁸, την ακύρωσιν των προσδοκιών και των ευλόγων κοινωνικών αιτημάτων και την τελικήν πρόβλεψιν ενός ακαθορίστου και εν πολλοίς ζοφερού μέλλοντος, ευαισθητοποιούσα κυρίως τα νέα πεπαιδευμένα άτομα, οδηγεί εις νέας μεταναστευτικές προσπάθειαις, αι οποίαι επαυξάνουν την δημογραφικήν αλλοίωσιν του κοινωνικού χώρου.

Η δημογραφική αλλοίωσις επί μεταναστεύσεως συνίσταται, επί πλέον, εις την ανισότιμον κατανομήν του μεταναστεύοντος πληθυσμού¹⁹, εις την μεταβολήν της ηλικιακής συνθέσεως του πληθυσμού²⁰, εις την αύξησιν της νοσηρότητος εκ λοιμωδών κυρίως νοσημάτων, εις την σημαντικήν μεταβολήν της εθνολογικής συνθέσεως και του πολιτιστικού χαρακτήρος του πληθυσμού

περιοχών, εις τας οποίας έχουν εγκατασταθή μετανάσται εξ άλλων χωρών, έχοντες διαφορετικήν παιδείαν και έθιμα, προερχόμενα από διαφορετικά πολιτιστικά υπόβαθρα.

Η οικογένεια

Πολλάκις η δημογραφική αλλοίωσις, επί ισχυρών μεταναστευτικών κινήσεων²¹ συνεπάγεται κρίσιν των ηθικών αξιών, η οποία επιφέρει, ουχί σπανίως, την αλλοίωσιν του οικογενειακού θεσμού²² και την αμφισβήτησιν των πνευματικών θεμελίων της οικογενείας, παραλλήλως προς την αμφισβήτησιν ευρύτερων αξιών. Η αθρόα μετανάστευσις, δύναται επί προσθέτως να οδηγήσιν εις όξυνσιν των φυλετικών, θρησκευτικών και εθνολογικών αντιθέσεων, εις σοβαράν κρίσιν εις την παιδείαν, εις οικολογικήν κρίσιν και σταδιακώς εις την επικράτησιν του φόβου²³, της αγωνίας, της κοινωνικής ανασφαλείας, της πενίας, των αντικοινωνικών εκδηλώ-

¹⁷Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο οικονομικός παράγων εις την διαμόρφωσιν του ιδεολογικού υποβάθρου της κοινωνίας Εγκέφαλος 51, 38-47, 2014.

¹⁸Baloyannis SJ. The philosophy of solitude. Encephalos 52, 14-24, 2015

¹⁹Εις την Ελλάδα, η δεκαετία 1980-1990 χαρακτηρίζεται από αθρόας μεταναστευτικές κινήσεις, αι οποίαι συνίστανται κυρίως εις την παλιννόστησιν Ελλήνων μεταναστών προηγουμένων δεκαετιών, ομογενών και πολιτικών προσφύγων από την Σοβιετική Ένωσιν, την Ανατολικήν Ευρώπην και εις την είσοδον ξένων εργαζομένων, προερχομένων από Βαλκανιάς, Ασιατικάς και Αφρικανικάς χώρας. Η συμβολή των αλλοδαπών εις την αύξησιν του πληθυσμού της χώρας μας ήταν καθοριστική κατά την περίοδο 1991-2001, κατά την οποίαν το φυσικόν ισοζύγιον της δεκαετίας ήταν θετικόν κατά 13.000 άτομα, ενώ η συνολική αύξησις του μονίμου πληθυσμού ανήλθεν εις 704.000 άτομα. Ως εκ τούτου, η αύξησις του πληθυσμού της χώρας μας την τελευταίαν δεκαετίαν, αποδίδεται κατά 98% εις την αύξησιν του αριθμού των αλλοδαπών κατά τα έτη 1991 και 2001. Οι αλλοδαποί, εκ παραλλήλου, συνέβαλαν καθοριστικώς εις την επιβράδυνσιν της πληθυσμιακής συρρικνώσεως του μεγαλύτερου τμήματος της ελληνικής υπαίθρου, δεδομένου ότι. ούτοι αποτελούν πλέον το 7% του απογραφέντος πληθυσμού το 2001. Ευρύτερον, εντός της Ευρωπαϊκής Ένώσεως (ΕΕ) κατά το έτος 2014 μετενάστευσαν συνολικώς 3,8 εκατομμύρια (1,9 προερχόμενα εκ τρίτων χωρών) εις τα κράτη μέλη της ΕΕ, ενώ εξ αυτών εξήλθαν, ως μετανάσται, 2,8 εκατομμύρια ατόμων, γεγονός το οποίον καταδεικνύει το μέτρον των συγχρόνων μεταναστευτικών ροών προς και από την ΕΕ. (Eurostat 2015).

²⁰Κατά το 2015, πλέον των 100.000 ασυνοδούτων παιδίων εισήλθον ως πρόσφυγες και μετανάσται εις τας χώρας της Ευρωπαϊκής ενώσεως.

²¹Ο ετήσιος αριθμός των μεταναστών εις την Ελλάδα ανήχθε εις 14.000 το 2013 και υπολογίζεται ότι θα υπερβή τας 60.000 το 2050, το δε μεταναστευτικόν απόθεμα θα ανέλθη εις 625.000 το 2030 και εις 1,9 εκατομμύρια το 2050 (Eurostat 2015).

²²Βλέπε σχετικώς και την υπ' αριθ. 2945 εγκύκλιον της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος (Αριθ. Πρωτ. 5225/12 Δεκεμβρίου 2013)...Καί ενώ η κοινωνία νοσεί βαθύτατα, το βασικό της κύτταρο, η οικογένεια, αργά αλλά σταθερά, αλλοιώνεται και διαλύεται...Αποτελεί κοινό τόπο η διαπίστωση ότι στις μέρες μας ο οικογενειακός θεσμός δοκιμάζεται δεινά και πλήττεται, καθημερινά και συχνά αθέατα, από πολλές εκπτώσεις και στρεβλώσεις. Κάθε εκτροπή από την υγιή πορεία της οικογένειας οδηγεί σε διάφορες αλλοιώσεις...Ο υλιστικός και μηδενιστικός τρόπος ζωής, η έκλειψη εκκλησιαστικού ήθους και αληθινής αγάπης, τα νέα εργασιακά και οικονομικά δεδομένα, οι αλλαγές των ρόλων και άλλοι ενδεχομένως παράγοντες, αλλοίωσαν και «σμίκρυναν» την οικογένεια... Απαιτείται, συνεπώς, προβληματισμός και μελέτη σοβαρή για τη διαφύλαξη και την προκοπή του ιερού αυτού θεσμού, τον οποίον ορθά ονομάζουμε και «μικρή Εκκλησία»... Κάθε οικογένεια είναι αληθινά μία «μικρή εκκλησία» και, επομένως, αποτελεί πρόγευση και δρόμο προς το μυστήριο της Βασιλείας του Θεού.

²³Τα μεγάλα μεταναστευτικά κύματα δημιουργούν το αίσθημα του φόβου, το οποίον αφ' ενός αισθάνονται οι μετανάσται από το ενδεχόμενον της απορρίψεως των κατά την δυσχερή συνήθως πορείαν των προς την χώραν της επιλογής των, αφ' ετέρου δε οι κάτοικοι των χωρών υποδοχής αυτών, οι οποίοι αισθάνονται ότι αι ηθικοί και πολιτισμικοί αρχαί αυτών ενδέχεται να απειληθούν από την ταχείαν ροήν των μεταναστών, οι οποίοι συνήθως έχουν διαφορετικάς αρχάς, ήθη, έθιμα και πολιτιστικά ερείσματα. Ευρύς διάλογος επί του ανωτέρω θέματος επιπραγματοποιήθη εις τας Βρυξέλλας την 24 Οκτωβρίου 2016

σεων υπό μεμονωμένων ατόμων ή συγκεκριμένων ομάδων και εις την μείζονα εστίασιν της κοινωνίας αφ' ενός μεν εις την προσπάθειαν οικονομικής ανεξίτητος και ισχύος, αφ' ετέρου δε εις την επιδίωξιν κοινωνικής περικρατώσεως.

Η επικράτησις των ηθικών αξιών εις την κοινωνίαν συμβάλλει ουσιωδώς εις την κατά το δυνατόν καλύτεραν αντιμετώπισιν των δημογραφικών προβλημάτων.

Ο σεβασμός εις τον οικογενειακόν θεσμόν, η αναγνώρισις της πολυτιμότητος και της ιερότητος αυτού²⁴, ο σεβασμός και η προστασία της μητρότητος, ο σεβασμός προς την προσωπικότητα όλων των μελών της οικογενείας και η αρμονία της διαπροσωπικής επικοινωνίας αυτών²⁵, η διατήρησις της συμπαγούς πυρηνικής οικογενείας, η ουσιώδης κοινωνική μέριμνα διά την πολύτεκνον οικογένειαν, η σύγκλισις όλων των κοινωνικών φορέων εις την πολύπλευρον στήριξιν της οικογενείας, ως θεμελιώδους και ανυπερβλήτου αξίας λειτουργικού κυττάρου του κοινωνικού ιστού, παρεχομένη εντός του πνεύματος της αληθούς θυσιαστικής αγάπης²⁶, της ευγνωμοσύνης, της εκτιμήσεως, της ευθύνης και προστασίας, της ειλικρινείας και αληθείας, του σεβασμού, της κατανοήσεως, της φιλαλληλίας²⁷ θα συμβάλλη αποφασιστικώς εις την αύξησιν της μέσης διάρκειας αρμονικής εγγάμου συμβιώσεως και εις την σαφή αύξησιν της γονιμότητος²⁸, την προάσπισιν της

σωματικής και ψυχικής υγείας, την διατήρησιν της νοητικής διαυγείας κατά την προβλεβηκυίαν ηλικίαν²⁹ και την ουσιαστικήν αντιρρόπησιν της γηράνσεως και της συρρικνώσεως του πληθυσμού³⁰.

Οικολογία

Ο σεβασμός και η προστασία του περιβάλλοντος διαδραματίζει σημαντικόν ρόλον εις την σωματικήν και ψυχικήν υγείαν και εις την ψυχολογικήν ευεξίαν του ατόμου³¹. Η καθαρότης και διαύγεια της ατμοσφαιρας, η καθαρότης των υδάτων και του αέρος εθεωρήθησαν από της Ιπποκρατείου ήδη ιατρικής, ως ζωτικοί παράγοντες διατηρήσεως και διαφυλάξεως της υγείας.

ρησεν σημαντικώς το 2012, κατά το οποίον υπήρξαν 9 γεννήσεις ανά 1000 κατοίκους, έναντι 15,36 το 1980 και ο δείκτης γονιμότητος διά τας Ελληνίδας διεμορφώθη κάτω του ενός (απαραίτητος δείκτης διά την αποφυγήν μειώσεως του πληθυσμού είναι ο άνω των 2,1).

²⁹Μπαλογιάννης Σ. Η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος εις την βελτίωσιν της ποιότητος ζωής των χρονίως νευρολογικώς πασχόντων. Εγκέφαλος 2001, 38: (Επιφυλίς) 22-36.

³⁰Βλέπε σχετικώς και την υπ' αριθ. 2945 εγκύκλιον της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος (Αριθ. Πρωτ. 5225/12 Δεκεμβρίου 2013)... Ο γάμος δεν εγκαθιδρύει μόνο μία κοινή και εμπειρική πορεία προς τη θέωση και τον μεταμορφωμένο κόσμο του Θεού, εγγυάται, με την γέννηση και την ανατροφή των τέκνων, όχι απλώς τη βιολογική επέκταση της ανθρωπότητας, αλλά κυρίως την πνευματική διαιώνισιν του ανθρωπίνου προσώπου... Παρά την κρίση των μορφών του σύγχρονου κοινωνικού βίου, ο κόσμος πάντοτε θα προσδοκά από την οικογένειαν καλούς και καλλιεργημένους ανθρώπους οι οποίοι θα του προσφέρουν την καλή και δημιουργική του «αλλοίωσιν».

³¹Από αρχαιοτάτης εποχής κατέστη αντιληπτόν ότι το περιβάλλον διαδραματίζει σημαντικόν ρόλον εις την διατήρησιν της σωματικής και ψυχικής υγείας και της κοινωνικής ευεξίας του ανθρώπου. Σήμερον εις εποχήν κατά την οποίαν η μόλυνσις του περιβάλλοντος ανήλθεν εις κορυφαία επίπεδα παρατηρείται ευλόγως παγκόσμιος κινητοποίησης διά την προστασίαν του περιβάλλοντος από επικινδύνους χημικούς παράγοντας (UN Convention on Persistent Organic Pollutants, POPs), από τα τοξικά αέρια, την ραδιενέργειαν, τα ραδιενεργά απόβλητα, την ηχορύπανσιν (Community Directive on Noise 36), τας δονήσεις, την επίδρασιν επί των κλιματικών συνθηκών, ενώ εκ παραλλήλου καταβάλλονται προσπάθειαι διά την μείζονα προάσπισιν του εδάφους, των υπογείων υδάτων, των θαλασσών, των ετέρων επιφανειακών υδάτων και την αποκατάστασιν της καθαρότητος του περιβάλλοντος, διά της αναπτύξεως προηγμένων τεχνολογικών μεθόδων καθάρσεως (CEPA 6). Προσπάθειαι καταβάλλονται, εκ παραλλήλου, διά την αποφυγήν απωλείας του ύδατος, ασκήσεως ενεργειακής οικονομίας και προσταθείας αποφυγής της εξαντλήσεως των φυσικών ενεργειακών πηγών ενώ, εκ παραλλήλου, προάγεται σημαντι-

μεταξύ των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (COMECE, CEC, και Churches' Commission for Migrants in Europe) και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Directorate General Justice and Consumers of the European Commission). Βλέπε σχετικώς Press Release No: 16/36 25 October 2016 Brussels.

²⁴Εφεσ. 5,32, Κολ. 4,15, Α' Κορ. 16, 19, Εβρ.13,4.

²⁵Μπαλογιάννης Σ. Αι διαπροσωπικαί σχέσεις εις τον χώνον της οικογενείας. Εγκέφαλος 44:208-215,2007.

²⁶Βλέπε Εφεσ.5,25-27 «...οί άνδρες αγαπάτε τας γυναίκας έαυτών, καθώς και ό Χριστός ήγάπησε τήν εκκλησίαν και έαυτόν παρέδωκεν ύπερ αυτής, ίνα αυτήν άγιαση καθάριας τώ λουτρώ του ύδατος έν ρήματι, ίνα παραστήση αυτήν έαυτώ ένδοξον τήν εκκλησίαν, μη έχουσαν στίλον ή ρυτίδα ή τι των τοιούτων, άλλ' ίνα ή άγια και άμωμος».

²⁷Βλέπε Εφεσ.4,31-32. «...πάσα πικρία και θυμός και όργη και κραυγή και βλασφημία άρθήτω άφ' ύμών σύν πάση κακία. 32 γίνεσθε δε εις άλλήλους χρηστοί, εύσπλαγχοι, χαριζόμενοι έαυτοίς καθώς και ό Θεός έν Χριστώ έχάριστο ήμίν».

²⁸Η γονιμότης των Ελληνίδων κατά την εκτίμησιν του 2011 είναι χαμηλότερα εν σχέσει προς την των αλλοδαπών γυναικών, η οποία είναι κατά μέσον όρον 1,6 φορές υψηλότερα των Ελληνίδων. Τα υψηλότερα επίπεδα γονιμότητος αναφέρονται εις γυναίκας προερχομένας από χώρας της Ασίας, ήτοι την Συρίαν (5,49), την Κίναν (4,81), τας Ινδίας (4,10), το Πακιστάν (3,23). (ΕΛΣΤΑΤ (2015 και 2015).Βλέπε και Τραγάκη Α, Μπάγκας Χ, Ντούνας Δ. Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων ISBN:978-960-603-198-4, <http://e-book.ddounas.com/joomla>. Ο δείκτης γεννητικότητος υπεχώ-

Η αλλοίωση των οικοσυστημάτων, αρχομένη από της εποχής της βιομηχανικής επανάστασης και κορυφωμένη ιδίως μετά από την ευρείαν χρήση της πυρηνικής ενεργείας³² είχε τραγικές συνεπτώσεις επί της υγείας των ανθρώπων και επί της αλλοίωσης της χλωρίδος και της πανίδος με σοβαράς επιπτώσεις επί της οικολογικής αρμονίας και της ποιοτικής στάθμης της ζωής του ανθρώπου³³.

κως η τεχνολογία μείζονος αξιοποίησεως των ανεξαντλήτων ενεργειακών πηγών, ως είναι η ηλιακή, η υδατίνη και η αιολική ενέργεια. Βλέπε και Björnsell, M.: Environmental protection expenditure by manufacturing industry – Inventory of problems. Statistics Sweden 1995. Hass, J W.; Bagley, G S.; Rogers, R W. Coping with the energy crisis: Effects of fear appeals upon attitudes toward energy consumption. *Journal of Applied Psychology*, 60(6), 1975: 754-756

³²Το ατύχημα του Chernobyl το 1986 εις την Ουκρανίαν ήτο αποτέλεσμα ατελώς σχεδιασμένου πυρηνικού αντιδραστήρος, χρησιμοποιουμένου υπό ατελώς εκπαιδευμένου προσωπικού. Η έκρηξις αυτού είχε ως αποτέλεσμα την απελευθέρωσιν 5% του ραδιενεργού υλικού αυτού, κυρίως Ιωδίου-131 και Καίσιου-137, επί δέκα ημέρας εις την ατμόσφαιραν (5200 PBq (I-131 eq) 20,000 mSv). Δύο μέλη του εργατικού δυναμικού απεβίωσαν την νύκτα του ατυχήματος και 28 εντός ολίγων εβδομάδων, εκ της πυρηνικής μόλυνσεως της ατμοσφαιρας. Πλέον των χιλίων εργατών εξετέθησαν εις υψηλάς δόσεις ακτινοβολίας. Εκτός από την κορύφωσιν του καρκίνου του θυρεοειδούς και έτεροι μορφαί νεοπλασιών ενεφανίσθησαν μετά από το ατύχημα, υπό ηρξημένη συχνότητα, εις ευρείαν γεωγραφικήν έκτασιν. Βλέπε σχετικώς World Health Organization Health Effects of the Chernobyl Accident and Special Health Care Programs, Report of the UN Chernobyl Forum Expert Group "Health", Geneva 2006 (ISBN: 9789241594172). Είναι γνωστόν επίσης, ότι μετά από σεισμό ύψους 9.0 εις τας 2.46 μμ την 11 Μαρτίου του 2011, έχοντος επίκεντρον 130 km από την πόλιν Sendai, της νήσου Honshu της Ιαπωνίας, το δημιουργηθέν tsunami ύψους 15 μέτρων αδρανοποίησεν την παροχήν ενεργείας και την δυνατότητα ψύξεως εις τρεις Fukushima Dai-ichi πυρηνικούς αντιδραστήρας, με αποτέλεσμα την υπερθέρμανσιν αυτών και την απελευθέρωσιν ραδιενεργείας (940 PBq (I-131 eq) εις την ατμόσφαιραν επί 4-6 ημέρας. Κυρίως απελευθερώθη Ιώδιον-131, Καίσιον-137, και Καίσιον-134. Εκ του ατυχήματος δεν εσημειώθησαν μεν άμεσοι θάνατοι, αλλά 100.000 άνθρωποι εξετοπίσθησαν εκ της περιοχής, διά την αποφυγήν των συνεπειών του ατυχήματος. Εν τούτοις, έως του Οκτωβρίου του 2012 εσημειώθησαν 1.000 θάνατοι, οι οποίοι συνδέονται με το τραγικόν αυτό γεγονός. Βλέπε σχετικώς Report of the Japanese Government to the IAEA Ministerial Conference on Nuclear Safety -The Accident at TEPCO's Fukushima Nuclear Power Stations, Nuclear Emergency Response Headquarters, Government of Japan, June, 2011 και Fukushima Nuclear Accident Analysis Report (Interim Report), Tokyo Electric Power Company, December 2011.

³³Η ΑΘΠ ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος εις την ομιλίαν του εις την τελετήν, κατά την οποίαν του απενεμήθη το βραβείο «Woodrow Wilson» (15.5.2008) ανέφερεν: «Κατά

Η προστασία του περιβάλλοντος, η οποία συνεπάγεται διαφύλαξιν του αισθητού κόσμου εν τω συνόλω και ιδίως των υπό αρμονικάς συνθήκας αναπτυχθέντων οικοσυστημάτων, στηρίζεται ουχί μόνον επί των αρχών της οικολογίας αλλά και επί των ηθικών και πνευματικών αξιών. Ο σεβασμός προς τον φυσικόν κόσμον εκφράζει τον σεβασμόν προς την δημιουργίαν³⁴, εις την οποίαν «...ουδέν περιττόν ουδέ ελλείπον εν τοις κτισθείσι δυνατόν ευρεθίνα»³⁵.

Ο πνευματικός αγών κατά της φθοράς περιλαμβάνει και την διατήρησιν της αρμονίας και του κάλλους του αισθητού κόσμου³⁶. Η εσωτερική πληρότης και αγάπη³⁷ του ανθρώπου εκφράζεται εις την μετά σεβασμού επικοινωνίαν του μετά του αισθητού κόσμου εις μίαν συνεχή επί γης ευχαριστιακήν πορείαν³⁸. Το μυστικόν ε-

την επιδίωξιν του στενώς εννοουμένου υλικού κέρδους, κινδυνεύομεν να μετατρέψωμεν τον ωραιότατον πλανήτη μας εις θάλαμον δηλητηριωδών αερίων» και ότι «το μέγιστον εκ των προβλημάτων της συγχρόνου εποχής, το οποίον λαμβάνει μορφήν πνευματικής διαταραχής είναι το γεγονός ότι η τεχνική γνώσις έχει απομακρυνθεί από πάσαν έννοιαν ηθικής, κατά δε την έμπρακτον εφαρμογήν αυτής παράγει ιδίαν ηθικήν, την αυτονομημένην ηθικήν, την πέραν και μακράν της αγάπης προς το Θεόν και τον πλησίον...Προσκαλούμεν πάντα άνθρωπον να αναπτύξει ηθικόν κριτήριο, ουχί αυτονομημένον, αλλά εστραμμένον προς τον Θεόν, το «μέτρο πάντων των χρημάτων» και με γνώμονα αυτό το κριτήριο να αναπτύξη μίαν στάση ζωής αποσκοπούσα εις την προστασίαν του περιβάλλοντος».

³⁴«ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· 17 καὶ αὐτὸς ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε» (Κολ.1,16),

³⁵Βασιλείου Καισαρείας, Ομιλία εις την Εξαήμερον, Sources Chretiennes, 2nd Ed. Paris, 1968.

³⁶Χαρακτηριστική είναι η ευχή κατά την Θείαν Λειτουργίαν «Υπέρ εύκραςίας άέρων, εύφορίας τών καρπών τῆς γῆς καί καιρῶν εἰρηνικῶν του Κυρίου δεηθῶμεν... καί τῆς σωτηρίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καί καιρῶν εἰρηνικῶν του Κυρίου δεηθῶμεν.(Ι. Χρυσόστομος, Θεία Λειτουργία, 2004, σ. 111-2).

³⁷Βλέπε και "ὅποιος φυτεύει δέντρο φυτεύει ελπίδα, φυτεύει εἰρηνήν, φυτεύει αγάπην και έχει τις ευλογίες του Θεού" Μητροπ. Βερατίου Ιγνατίου Τριάντη, Ο Γέροντας της Πάτμου Αμφιλόχιος Μακρής, Πάτμος 1993].

³⁸«Ο ορθόδοξος ασκητισμός είναι ευχαριστιακά οικολογικός, δεν απορρίπτει τον κόσμο, δεν υποτιμά ούτε μισεί την ύλη, δεν ληλατεί την πλάση όπως ο ευδαιμονισμός, αλλά τη μεταμορφώνει, την ομορφαίνει» (Δελικωνσταντής Κ. Από την κτητική στην ευχαριστιακή σχέση με την κτίση εις Γρηγοριάδης Σ Κ. κ.ά., Παιδαγωγία ζωής, (Επιμ. Σ. Φωτίου), έκδ. Αρμός, Αθήνα 1999, 39-70.Βλέπε και Σωφρόνιος Σαχάρωφ, Ο Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, (μτφρ. από τα Ρωσικά), έκδ. Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1988.

σωτερικόν κάλος του πνευματικού ανθρώπου συναντά, εκ παραλλήλου, εις την αρμονίαν της δημιουργίας το αισθητόν κάλος αυτής και διακρίνει την αδιάλειπτον μυστικήν δοξαστικήν μέθεξιν αυτής.

Αι ηθικά αξία

Ο σεβασμός προς το ανθρώπινον πρόσωπον³⁹ έχει ως συνέπειαν αφ' ενός μεν την προάσπισιν της υγείας, αφ' ετέρου δε τον σαφή περιορισμόν των αιτίων θανάτου, οι οποίοι συνδέονται μετά της αρνητικής συμπεριφοράς του ατόμου προς εαυτό και προς την κοινωνίαν⁴⁰.

Ούτω, κατά κύριον μεν λόγον αι αυτοχειρία⁴¹ και αι

³⁹Μπαλογιάννης ΣΙ. Η διάσπασις καί ο διχασμός εις τον Ανθρώπον και την Κοινωνίαν της εποχής μας καί η εν Χριστώ ενότης. Κοινωνία 33:257-271, 1990.

⁴⁰Η αποφυγή της χρήσεως καπνού, αλκοόλης και εξαρτησιογόνων ουσιών, η οποία συνδέεται με τας ηθικάς αρχάς και τον αυτοσεβασμόν του ατόμου, διαδραματίζει σημαντικόν ρόλον εις την διατήρησιν της σωματικής και ψυχικής υγείας και την αύξησιν του προσδοκίμου ζωής του πληθυσμού. Βλέπε και Μπαλογιάννης ΣΙ, Δ. Ψαρούλης, Β. Κώστα, Λ. Αρζόγλου Μορφολογική μελέτη του Ιπποκράτους εις άτομα εθισθέντα εις τα οπιούχα. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Μελέτης Τοξικομανιογόνων ουσιών, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 282-244.

⁴¹Η αυτοχειρία, η οποία αποτελεί μείζον πρόβλημα εις την σύγχρονον κοινωνίαν παγκοσμίως, είναι δυνατόν να πραγματοποιηθή υπό την μορφήν της (α) ατομικής αυτοχειρίας, συνεπεία ψυχικής νόσου ή ως έκφρασις διαμαρτυρίας, απογνώσεως, τάσεως φυγής, φιλοσοφικής τοποθετήσεως, αυτοθυσίας διά την διάσωσιν άλλων ατόμων, την προάσπισιν ηθικών αξιών ή υπό την μορφήν αυτοκτονικής επιθέσεως εις εμπόλεμον κατάστασιν ή εν ειρήνι εις τα πλαίσια ακραίων ιδεολογιών, (β) της μαζικής αυτοχειρίας, υπό μελών κοινωνικών ομάδων με κοινήν φιλοσοφίαν, κοινήν αίσθησιν κοινωνικής ή πολιτικής ευθύνης, κοινάς ηθικάς αρχάς ή κοινήν θρησκευτικήν τοποθέτησιν, (γ) της δυαδικής αυτοχειρίας, κατά την οποίαν δύο μέλη της αυτής οικογενείας, βιούντα υπό κοινήν συναισθηματικήν ατμόσφαιραν και υπό ιδιαζούσας κοινωνικάς συνθήκας θέτουν εκουσίως τέλος εις την ζωήν των, διά να απελευθερωθούν από ανυπερβλήτους εξωγενείς δυσχερείας και (γ) υπό την μορφήν της επιβοηθουμένης ευθανασίας, πραγματοποιουμένης κυρίως σήμερον, διά την οριστικήν απαλλαγήν εκ του μη ανατασσομένου, εντόνου, συνεχούς σωματικού άλγους επί ανιάτων παθήσεων. Βλέπε και Παυλίδου Δ. Η αυτοκτονία ως πρόβλημα φιλοσοφίας. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία., Θεσσαλονίκη 2013. Εξ όλων των υφισταμένων αιτίων το βαθύ καταθλιπτικόν βίωμα είναι το συχνότερον κίνητρον προς αυτοχειρίαν από αρχαιότητος ήδη εποχής. Βλέπε «Πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον, μὴ δ' ἐσιδεῖν αὐγάς ὀξέος ἡλίου, φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Αἴθρα περῆσαι καὶ κείσθαι πολλήν γῆν ἐπαμυσάμενον» (Θέογνις, Ελεγεία, 425-428). Βλέπε και Μπαλογιάννης ΣΙ. Η αυτοκτονία

ανθρωποκτονία, αι σύγχρονοι τάσεις εφαρμογής της ευθανασίας⁴² και κατά δεύτερον δε λόγον τα ατυχήματα περιορίζονται σημαντικώς εις κοινωνίας, αι οποῖαι χαρακτηρίζονται διά την υψηλήν πνευματικήν και ηθικήν στάθμην των μελών των και διά την παιδιόθεν καλλιέργειαν των αρετῶν⁴³ και ἰδίως του αισθήματος του δικαίου, της σωφροσύνης⁴⁴ και της κοινωνικής ευθύνης.

Αι ηθικά αξία αποτελοῦν, εκ παραλλήλου, το ουσιωδέστερον υπόβαθρον ορθῆς αντιμετώπισεως της δημογραφικής αλλοιώσεως, της επερχομένης υπό των μεταναστευτικῶν ρευμάτων⁴⁵. Η δυνατότης ορθῆς συνυπάρξεως μεταναστῶν ἢ προσφύγων μετά του αυτοχθόνου πληθυσμοῦ της χώρας αποδοχῆς στηρίζεται εις την ανυπόκριτον αγάπην διά τον πλησίον και εις την μέθεξιν εκάστου ατόμου εις τον πόνον, την θλίψιν και την αγωνίαν ὅλης της ανθρωπότητος⁴⁶.

Η πολυτίμος τέχνη της συνυπάρξεως στηρίζεται πάντοτε

και ο θάνατος κατά τους Στωϊκούς φιλοσόφους. Προσφορά Παντελεήμονι Β', Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 380-391. Σαφή αντίθεσιν προς την επιλογήν της αυτοχειρίας προβάλλει ο Αριστοτέλης, χαρακτηρίζων αυτήν ως πράξιν εκφύγουσαν της λογικής (Ηθ. Νικ. 1138a) και ἄδικον πράξιν προς εαυτόν (Ηθ. Νικ. 1138a, 1168b-1169b). Ἰδιότεραν αξίαν ἔχουν οι λόγοι του Απ. Παύλου, υπογραμμίζοντες την ιερότητα του ανθρωπίνου προσώπου «Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινες ἐστε ὑμεῖς» Α' Κορ. Γ, 16-17.

⁴²Βλέπε και Μπαλογιάννης ΣΙ. Η ευθανασία. Κοινωνικοί και Ηθικοί προβληματισμοί. Απόψεις εκ του χώρου της Ψυχιατρικής και της Ψυχολογίας. Απόστολική Διακονία, Αθήναι 2002, σελ. 211-229. και Baloyannis SJ. Some bioethical and metaphysical aspects on the end of the life of demented patients. European J. Neurology 19; 219, 2003.

⁴³Αι αρεταί κατά τον Χρυσόστονον αποτελοῦν το κύριον υπόβαθρον της ευδαιμονίας «εἰ δὲ τῆς ἀρετῆς, αὐτάρκης αὕτη πρὸς εὐδαιμονίαν».

⁴⁴«σωφρονεῖν ἀρετὴ μέγιστη, καὶ σοφὴ ἀληθὲς λέγειν και ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίαντας.» (Ηρακλείτου, Περί Φύσεως, 112: 59).

⁴⁵Η χρονική περίοδος από 1991 ἕως σήμερον, χαρακτηρίζεται από την σημαντικήν αύξησιν των μεταναστευτικῶν και προσφυγικῶν εισρωῶν εις την Ελλάδα και την λοιπήν Ευρώπην, προερχομένων κυρίως από τας χώρας της Ασίας, λόγω των πολεμικῶν συρράξεων, της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ασταθείας και δυσπραγίας και των συνεχῶν θρησκευτικῶν διενέξεων.

⁴⁶Βλέπε Ματθ. 25, 35-40. «ἐπέινασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με, 36 γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με, ἡσθῆνησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με.... 40 λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησατε».

εις την κοινωνικήν δικαιοσύνην⁴⁷, την άκραν αλήθειαν⁴⁸, την ειρήνην⁴⁹, την φιλαδελφίαν⁵⁰, την φιλαλληλίαν⁵¹, την αλληλεγγύην, την αποφυγήν αντιθέσεων, την κοινωνικήν συνεργασίαν⁵², την καλλιέργειαν της γνώσεως και την προηγμένην παιδείαν, την μεταλαμπάδευσιν υψηλών ηθικών και κοινωνικών αξιών, την μεγαλοψυχίαν, την μακροθυμίαν και κυρίως τον σεβασμόν προς το ανθρώπινον πρόσωπον και την πρυτάνευσιν του πνεύματος της προσφοράς, της συνέσεως, της σοφίας⁵³ και της θυσιαστικής αγάπης, βιωμένης επί τη βάσει αιωνίων αναλλοιώτων προτύπων.

Είναι ουσιώδους βαρύτητος, διά την αρμονικήν κοινωνικήν ενσωμάτωσιν, ο σεβασμός προς την έμφυτον οντολογικήν αξιοπρέπειαν⁵⁴ ενός εκάστου των προσερχομένων μεταναστών και προσφευγόντων ατόμων και η ενίσχυσις της προσπάθειάς ανακήσεως, διαφυλάξεως και προστασίας του αυτοσεβασμού αυτών⁵⁵, ο οποίος υφίσταται σοβαράς donήσεις υπό το κράτος της ανασφαλείας, του αγνώστου περιβάλλοντος, του φόβου, της αμφισβητήσεως και της κοινωνικής και οικονομικής δυσπραγίας⁵⁶, της ανεργίας, των αρνητικών διακρίσεων της απομονώσεως, του εγκλωβισμού και της τελι-

κώς πτωχείας⁵⁷.

Το γεγονός, ότι ο άνθρωπος είναι εικών Θεού⁵⁸ επιβάλλει τον σεβασμόν και την εκτίμησιν προς ένα έκαστον των ανθρώπων, αδιακρίτως της παιδείας, της εργασίας, της προελεύσεως, της ηλικίας, των ψυχικών και φυσικών δυνατοτήτων αυτού⁵⁹.

Αι αυταί ηθικά αρχαί θα πρέπει να διέπουν και τον εις την Ελλάδα μεταναστεύοντα πληθυσμόν, ο οποίος θα πρέπει να αποδεχθή τον πολιτισμόν της χώρας, να σεβασθή την μακραίωνον ιστορίαν, την παγκόσμιον προσφοράν, τας παραδόσεις, την θρησκείαν, τους νόμους, το πολίτευμα της χώρας, την γλώσσαν των Ελλήνων, την ελληνικήν παιδείαν, την δομήν της Ελληνικής κοινωνίας, την αξιοπρέπειαν του Έλληνος πολίτου και να προσπαθήσῃ να εναρμονίσῃ τας ιδικάς του ηθικάς αξίας και αρχάς με τας επικρατούσας εις την Ελλάδα, προς επίτευξιν της καλύτερας και πληρεστερας κατά το

⁴⁷ Εφεσ.6,14 « στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὄσφυν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης».

⁴⁸ Βλέπε Εφεσ.4,25-26. «Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· ὅτι ἐσμέν ἀλλήλων μέλη. 26 ὀργίξεσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδοῦέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν».

⁴⁹ «Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων...» (Εβρ.12,14).

⁵⁰ Εβρ.13,1-3. Ιακ.Β,15-16 (ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι καὶ λειπόμενοι ὥσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς, 16 εἴπη δὲ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιπέδηα τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος;)

⁵¹ «...ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου» (Ιακ.Α,25)

⁵² «...τῆς δὲ εὐπορίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε.» (Εβρ.13,16).

⁵³ « ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστή ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος. 18 καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην» (Ιακ.Γ,17-18).

⁵⁴ Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος υπογραμμίζει «τό τε τῆς φύσεως ὁμότιμον ἰσότητι τῆς δωρεᾶς τιμῶν, καὶ δεικνύς τὸν πλοῦτον τῆς ἑαυτοῦ χρηστότητος» (Λόγος 14, «Περὶ φιλοπτωχίας»)

⁵⁵ Ο Immanuel Kant υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ ἄλλον ἄνθρωπον ὡς μέσον, ἀλλὰ ἀντιθέτως πρέπει να ἀποτελή τον σκοπὸν των προσπαθειῶν καὶ τῆς προσφοράς αὐτοῦ, με γνώμονα τὴν διαφύλαξιν τῆς αξιοπρεπείας αὐτοῦ». Kant I: *Metaphysic der Sitten*. Vorländen, 1959, 321.

⁵⁶ Ο Nelson Mandela, εις τὴν ομιλίαν του εις Trafalgar Square

εις τας 3 Φεβρουαρίου του 2005, υπεγράμμῃσεν ὅτι «ἡ ἐξάλειψις τῆς ἐπερχόμενης πείνας δεν ἀποτελεῖ φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ πράξιν δικαιοσύνης καὶ προστασίας των θεμελιωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀνθρώπου να ζῆ μετὰ ἀξιοπρεπείας». Ἡ ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεια ἀποτελεῖ πρωταρχικὴν ἀξίαν τῆς Ἡνωμένης Εὐρώπης. Εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συντάγματος (Μέρος I, ἄρθρον 2) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἔνωσις βασιζέται εις τας ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς δημοκρατίας, τῆς ἰσότητος, τοῦ κράτους δικαίου, καὶ τοῦ σεβασμοῦ των ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ... » Βλέπε καὶ Τσεβρένης Β. Ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια: Ἡ λειτουργικὴ ἀξιοποίηση τῆς ρυθμιστικῆς τῆς ἐμβέλειας στο νομικὸ συλλογισμό. Εκδ. Σάκκουλα Αθήναι 2012.

⁵⁷ Ὡς πτωχεία ὀρίζεται «ὄχι μόνον ὡς ἡ ἀποστέρησις των οικονομικῶν καὶ υλικῶν πόρων, ἀλλὰ ὡς ἡ ἀποστέρησις τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου» (United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights). Ἐπιβαλλομένη τραγικὴ μορφή πτωχείας εἶναι ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἐμμεσον ἀνακοπήν τῆς προσβάσεως εις τὴν παιδείαν καὶ τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν, ἀπὸ τὴν ἀναστολήν τῆς ἀξιοποίησεως των νοητικῶν δυνατοτήτων καὶ των φυσικῶν δεξιοτήτων καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν καθήλωσιν τοῦ ἀτόμου εις τὴν μετριότητα καὶ τὴν νοητικὴν λίμνασιν. Ἐν τούτοις, ἡ τραγικώτερα μορφή πτωχείας διὰ τον ἄνθρωπον ὅλων των ἐποχῶν εἶναι ἡ πτωχεία των ἰδεῶν, των ἰδανικῶν, των προσδοκιῶν, των πνευματικῶν ἀναζητήσεων, ἡ πτωχεία τοῦ αἰσθηματος τῆς ευθύνης, τοῦ ευγενοῦς οραματισμοῦ καὶ τῆς ἐλπίδος.

⁵⁸ Γεν. 1, 26 « καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», Βλέπε καὶ «Εἰκὼν εἰμι, τῆς ἀρρήτου δόξης σου, εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων... Ὁ πάλαι μὲν, ἐκ μὴ ὄντων πλάσας με, καὶ εἰκόνι σου θεῖα τιμήσας, παραβάσει ἐντολῆς δὲ πάλιν με ἐπιστρέψας εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθην, εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἐπανάγαγε, τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναμορφώσασθαι» (Εὐλογητᾶριον).

⁵⁹ «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» Γαλ.3,28.

δυνατόν ενσωματώσεως αυτού εις την Ελληνικήν κοινωνίαν, επ' αγαθῷ ἀμφοτέρων.

Η πρυτάνευσις των ηθικῶν αξιῶν εις την ἀντιμετώπισιν τῆς μεταναστεύσεως ἢ τῆς προσφυγικῆς εἰσροῆς ἀποτελεῖ θέμα προσωπικῆς ευθύνης, ευθύνης πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ καρπὸν τῆς ἀληθοῦς κατανοήσεως τῆς μεγαλειώδους αξίας τῆς ἐμπράκτου ἐκφράσεως τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον ὅλων των ἀρετῶν⁶⁰.

Ἐκαστὸς ἀνθρώπος θα πρέπει πάντοτε νὰ ἀντιμετωπίζεται μετὰ ἰδιαιτέρας ἀξιοπρεπείας, ἀφ' ἐνός μεν διότι εἶναι φορεὺς ἰδίων αξιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι εἶναι μέλος μίας οικογενείας, τῆς κοινωνίας, αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἶναι φορεὺς αξιῶν, τιμῆς, υπολήψεως, προσδοκιῶν, ὁραματισμῶν, μετέχων εἰς τὸ ἀνθρώπινον εἶναι⁶¹ καὶ γίνεσθαι⁶².

Εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, τὴν ἐποχὴν τῆς παγκοσμιοποιήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν κατὰ τραγικὸν τρόπον ἐπέρχεται σταδιακὴ υποκατάστασις τῆς ἐκφραστικῆς γνησιότητος τοῦ προσώπου τοῦ ἔσω ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ ἀνεκφράστου, τυποποιημένου, προσχηματισμένου καὶ προ-προγραμματισμένου προσώπου τῆς παγκοσμιοποιουμένης ἀνωτάτου κοινωνίας⁶³, ἡ βίωσις των ηθικῶν αξιῶν ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν ὁδὸν ἐξόδου ἀπὸ τὸν λαβύρινθον των καθημερινῶς προβαλλομένων ἀδιεξόδων⁶⁴.

Εἰς ἓνα κόσμον μεταβλητότητος, ἀσταθείας, κοινωνικῶν ἀνακατατάξεων καὶ κρίσεων, κοινωνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν συγκρούσεων, ἀδια-

λείπτων ἐχθροπραξιῶν, κόσμον εἰς τὸν ὁποῖον ἐπικρατεῖ ἡ ἀδιαφορία διὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπον καὶ ἡ συνεχῆς προστάθεια ἐπιτεύξεως ὑψηλῶν οικονομικῶν στόχων, πολυτάκτικα διὰ τῆς ἐπιβαλλομένης ἀκρας λιτότητος, μόνον αἱ ἀναλλοίωτοι καὶ συνεχῶς αὐξανόμενοι ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι⁶⁵ δύνανται νὰ συνθέσουν τὸ ἀληθές κοινωνικὸν ἔρεισμα ἐνότητος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀμβλύνονται αἱ ἀντιθέσεις, ἀντιμετωπίζεται μετὰ σεβασμοῦ τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον, προάγεται ἡ πανανθρώπινος συνέδησις⁶⁶ καὶ ἐπέρχεται ἀληθῆς υπέρβασις τῆς θλιβεράς αἰσθήσεως τῆς προσωρινότητος καὶ τοῦ τέλους⁶⁷.

Ὁ ἐθισμὸς εἰς τὴν δραματικὴν κατωφερῆ πορείαν ὁδηγεῖ τὸ ἄτομον εἰς τὴν ψυχολογικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀδράνειαν, τὴν πλημμελῆ αὐτογνωσίαν, τὴν ἔλλειψιν ἀντικειμενικότητος, τὴν συνεχῆ θλίψιν, αγωνίαν καὶ ἀνασφάλειαν διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον⁶⁸ τὴν ἔλλειψιν πόνου καὶ αγωνίας διὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπον καὶ κυρίως τὴν ἔλλειψιν τῆς πανανθρώπινου ευθύνης καὶ εὐσπλαγχνίας διὰ τὸν πλησίον⁶⁹, ὁ ὁποῖος τελεῖ ὑπὸ συνθήκας κρίσεως καὶ ἀνάγκης⁷⁰. Ἡ προσπάθεια στηρίξεως τῆς κοινωνίας καὶ των ἐπὶ μέρους ἀτόμων διὰ μόνης τῆς παροδικῆς, ἀσταθοῦς, ἐπιφανειακῆς καὶ ἀμφισβητουμένης ἰσχύος τῆς οικονομίας ἀποτελεῖ τὸν τραγικὸν ἐπίλογον τῆς κρίσεως των πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν αξιῶν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν⁷¹.

⁶⁵ Φιλίππ. 1,20 «...καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου εἴτε διὰ ζωῆς εἴτε διὰ θανάτου».

⁶⁶ Φιλίππ. 1,25-26. «...οἶδα ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως, 26 ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς».

⁶⁷ Κατὰ τὸν Κίρκεγκωρ, ὁ ἀνθρώπος ἀνερχόμενος εἰς τὸ ἠθικὸν στάδιον, ἀποκτὰ ἐντὸς αὐτοῦ σαφῆ ἀντίληψιν τοῦ αἰωνίου, ἡ ἐλπίς τοῦ ὁποῖου, δύναται νὰ υποκαταστήσῃ τὴν τραγικότητα τῆς προσωρινότητος τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ νὰ ἀμβλύνῃ τὴν αγωνίαν τοῦ θανάτου. Σ. Κίρκεγκωρ: Ἡ ἐννοία τῆς αγωνίας, Ἀθήναι 1971.

⁶⁸ «Καὶ τίς ὁ κακῶσων ὑμᾶς, ἐὰν τοῦ ἀγαθοῦ μιμηταὶ γένησθε; ἀλλ' εἰ καὶ πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι. τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε μηδὲ παραχθῆτε» (Πετρ. Α,3,13-14).

⁶⁹ Βλέπε «...Ἡ ψυχὴ μου ποθεῖ νὰ ἔλθῃ σε ὅλους τοῦ ἔλεος τοῦ Κυρίου, νὰ γνωρίσουν ὅλοι οἱ ἀνθρώποι, ὅλη ἡ οἰκουμένη, με πόση στοργὴ μας ἀγαπᾷ ὁ Κύριος, σαν τὰ πολυτόπητα παιδιὰ Του (Ζαχάρωφ Σωφρονίου: Ὁ Γεροντὰς Σιλουανός. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Ἑσσεξ, Ἀγγλίας 1978, σελ. 417, 419).

⁷⁰ «... τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου (Τιμοθ.Α,1,5).

⁷¹ Μπαλογιάννης Σ.Ι. Ἡ ἀγωγή των νέων στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποιήσεως Ἀπόστολος Τίτος 2008, 95-117. καὶ τοῦ ἰδίου: Ἡ ὀρθὴ διαπαιδαγώγησις εἰς τὴν οἰκογένειαν, ὡς βᾶθρον τῆς υγιούς κοινωνίας. Εἰς: «Οἰκογένεια. Βασικὴς τῆς λειτουργίης». Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου, 2011, σελ.35-64.

⁶⁰ Κορ.Α,13,2...13 «...ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἶμι.... μείζων δὲ τούτων ἢ ἀγάπη».

⁶¹ Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὸ εἶναι τείνει πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ τὴν ἀρμονίαν, Ἀριστοτέλης De anima Γ 8431b 21. Κατὰ τὸν Berdiaeff, τὸ εἶναι ἐντὸς τῆς κοινωνίας παρουσιάζεται εἴτε ὡς μέθεξις καὶ συμμετοχὴ, εἴτε ὡς ἐπικοινωνία. Berdiaeff Ν. Πέντε στοχασμοὶ περὶ ὑπάρξεως. Μεταφρ. Β. Τριανταφύλλου, Σ. Γουνελάς. Ἐκδ. Κοινότητα.

⁶² Κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλή τὸ εἶναι ἐκφράζει τὸ «ὄλον», χαρακτηριζόμενον ὑπὸ πληρότητος καὶ ἐσωτερικῆς συνοχῆς «οὐδὲ τι τοῦ παντός κενεὸν πέλει οὐδὲ περισσόν». (Περὶ φύσεως, Ἀποστ. 13). Ἡ κοινωνία, ἐν τῷ συνόλῳ, ἐκφράζει τὰ φαινόμενα καὶ τὰς λειτουργικὰς ἐκφάνσεις των ἐπὶ μέρους ἐγκοσμίων εἶναι των μελῶν τῆς, τὰ ὁποῖα μετέχουν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ ὀργάνωσιν αὐτῆς ἐντὸς συγκεκριμένου χρόνου καὶ τόπου. Βλέπε καὶ Μπαλογιάννης Σ.Ι. Ἡ ἀντίληψις τοῦ εἶναι εἰς τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον. Ἐγκέφαλος 53, 52-61, 2016.

⁶³ Mansoob Murshed (2003), 'Globalization is not always good', in Globalization and Its New Divides, Dutch University Press: Amsterdam.

⁶⁴ Βλέπε καὶ Μπαλογιάννης Σ. Το μήνυμα τοῦ Παρμενίδου εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παγκοσμιοποιήσεως. Ἐγκέφαλος. 2004;41:71-78.

Βιβλιογραφία

- Αριστοτέλης, «Ηθικά Νικομάχεια» σε ed. J. Bywater, Aristotle's *Ethica Nicomachea*. Oxford, Clarendon Press.1894.
- Baloyannis SJ. Some bioethical and metaphysical aspects on the end of the life of demented patients. *European J. Neurology* 19;219, 2003.
- Baloyannis SJ. The philosophy of Heraclitus today *Encephalos* 50, 1-21, 2013.
- Baloyannis SJ. Human Enhancement from the Orthodox point of view In: *Scientific, Ethical and Theological Aspects from a European Perspective*. Theo Boer and Richard Fischer (Eds) CEC ISBN:2-88970-132-5.
- Baloyannis SJ. The philosophy of solitude *Encephalos* 52, 14-24, 2015.
- Baloyannis SJ. Being and Mind *J Neurol Stroke* 2016, 5(1): 00167
- Berdiaeff N. Πέντε στοχασμοί περί υπάρξεως. Μεταφρ.Β. Τριανταφύλλου, Σ. Γουνελάς. Εκδ. Κοινότητα.
- Bloom D. Khanna T. (2007) *The Urban Revolution, Finance and Development*. September 2007, pp: 9-14.
- Björzell M. Environmental protection expenditure by manufacturing industry – Inventory of problems. *Statistics Sweden* 1995.
- Caldwell J. (1982). *Theory of fertility decline*. London/Paris: Academic Press.
- Caldwell J. (1996), *Demography and Social Sciences, Population Studies*, vol. 50, pp. 305–333.
- Graunt J. (1662), *Natural and Political Observations (...) Made upon the Bills of Mortality (...) of London*, London. Modern edition: Cambridge Group for the History of Population and Social Structure (1973), *The Earliest Classics*: John Graunt and Gregory King, Farnborough, Gregg International.
- Engelhardt HT Jr., *Bioethics and Secular Humanism: the Search for a Common Morality*, Philadelphia: Trinity Press International, 1991.
- Evdokimov P. *Ages of the Spiritual Life*, Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1998.
- Harakas Stanley Samuel, *Contemporary Moral Issues Facing the Orthodox Christian*, Minneapolis: Light and Life Publ., 1982
- Hass J W, Bagley G S, Rogers R W. Coping with the energy crisis: Effects of fear appeals upon attitudes toward energy consumption. *Journal of Applied Psychology*, 1975; 60(6), 754-756.
- Hauser PM, Duncan OD. (eds.) *The Study of Population. An Inventory and Appraisal*, Chicago, University of Chicago Press.1959.
- Hodgson D. *Demography as Social Science and Policy Science, Population and Development Review* 1983;9(1):1-34.
- Kant I: *Metaphysic der Sitten*. Vorländen, 1959, 321.
- Κίρκεγκωρ Σ. Η έννοια της αγωνίας Μετ. Γ. Τζαβάρα, Δωδώνη, Αθήναι 1971.
- Landry A. *La révolution démographique*, Paris, Librairie du Recueil Sirey, 1934.
- Landry A. *Traité de démographie*, Paris, Payot.1945.
- Mansoob Murshed. *Globalization is not always good'*, in *Globalization and Its New Divides*, Dutch University Press: Amsterdam,2003.
- Missiakoulis S. Cecrops, King of Athens: the First (?) Recorded Population Census in History. *International Statistical Review*. 2010; 78(3):413–418. doi:10.1111/j.1751-5823.2010.00124.x.
- Μπάγκαβος Χ. Η κατάσταση υγείας του πληθυσμού στην Ελλάδα: Προσδόκιμο επιβίωσης και προσδόκιμο υγείας. Μελέτες 20. Αθήνα 2012. ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η διάσπασις και ο διχασμός εις τον Ανθρωπον και την Κοινωνίαν της εποχής μας και η εν Χριστώ ενότης. *Κοινωνία* 33: 257-271,1990.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η αυτοκτονία και ο θάνατος κατά τους Στωϊκούς φιλοσόφους Προσφορά Παντελεήμονι Β',Θεσσαλονίκη 1990,σελ.380-391.
- Μπαλογιάννης ΣΙ,Δ.Ψαρούλης, Β.Κώστα, Λ.Αρζόγλου Μορφολογική μελέτη του Ιπποκάμου εις άτομα εθισθέντα εις τα οπιούχα. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Μελέτης Τοξικομανιογόνων ουσιών, Θεσσαλονίκη 1993,σελ.282-244.
- Μπαλογιάννης Σ. Η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος εις την βελτίωσιν της ποιότητας ζωής των χρονίως νευρολογικώς πασχόντων. *Εγκέφαλος* 2001, 38:(Επιφυλξ) 22-36.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Το μήνυμα του Παρμενίδου εις την εποχήν της παγκοσμιοποιήσεως. *Εγκέφαλος*. 2004;41:71-78.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η ευθανασία. Κοινωνικοί και Ηθικοί προβληματισμοί. Απόψεις εκ του χώρου της Ψυχιατρικής και της Ψυχολογίας. Το πρόβλημα της ευθανασίας. Απόστολική Διακονία, Αθήναι 2002, σελ. 211-229.
- Μπαλογιάννης Σ Αι διαπροσωπικά σχέσεις εις τον χώρον της οικογενείας. *Εγκέφαλος* 44:208-215,2007.
- Μπαλογιάννης Σ Ι. Η αγωγή των νέων στην εποχή της παγκοσμιοποιήσεως *Απόστολος Τίτος* 2008, 95-117.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η ορθή διαπαιδαγώγησις εις την οικογένειαν, ως βάθρον της υγιούς κοινωνίας. Εις: «Οικογένεια. Βασικές της λειτουργίες». Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, 2011, σελ.35-64.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο οικονομικός παράγων εις την διαμόρφωσιν του ιδεολογικού υποβάθρου της κοινωνίας *Εγκέφαλος* 51, 38-47, 2014.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η αντίληψις του Είναι εις τον σύγχρονον άνθρωπον. *Εγκέφαλος* 53, 52-61, 2016.
- Nam CB. The progress of demography as a scientific discipline. *Demography*1979; 16(4):485-492.
- Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου: Μηνύματα και Ομιλίες δια το Περιβάλλον εκδ. Φανάριον, 2002.
- Παπαδάκης Μ, Τσίμπος Κ. *Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές-Μέθοδοι-Υποδείγματα*, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα, 2004.
- Παυλίδου Δ. Η αυτοκτονία ως πρόβλημα φιλοσοφίας. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Φιλοσοφική Σχολή ΑΠΘ, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη 2013.
- Σιάμπος Γ. *Δημογραφική εξέλιξις της νεωτέρας Ελλάδος*. Αθήνα,1973.
- Σωφρόνιος Σαχάρωφ, Ο Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, (μτφρ. από τα Ρωσικά), έκδ. Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1988.
- Tchuprov AI. (1910), *Manual of Statistics*, in A.I. Tchuprov ed., *Scientific Transactions (in Russian)*, part 2 (1), Moskva, Moskovskiy universitet, no 13.

Βιβλιογραφία

Τραγάκη Α, Μπάγκαβος Χ, Ντούνας Δ. Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων ISBN: 978-960-603-198-4, <http://e-book.ddounas.com/joomla>

Τσεβρένης Β. Ανθρώπινη αξιοπρέπεια: Η λειτουργική αξιοποίηση της ρυθμιστικής της εμβέλειας στο νομικό συλλογισμό. Εκδ. Σάκκουλα Αθήναι 2012.

Vilquin E. History of Demography. Position of Demography Among Other Disciplines 2000: 49.